

ROBERT L. WOLKOFF:

KÄNSLAN FÖR MORAL

För en tid sedan drabbades Los Angeles av det värsta upploppet i mannaminne. Statsvetaren James Q. Wilson noterade då att alla de intervjuade huliganerna försökte ge en "rimlig" moralisk förklaring till sitt beteende. Detta överensstämmer med Wilsons tes att "Om det finns någon sannerligen universell moralisk princip, är det att varje samhälle, utan undantag, känner sig förpliktad att ha – och att åberopa – moraliska principer."

Det är denna tes som Wilson utvecklar i sin bok *The Moral Sense*, en imponerande sammanfattning av omfattande forskning och filosofisk insikt som med rätta har jämförts med David Hume och Adam Smith.

Inte Hittas

Antropologernas sökande efter universella moralkänslor har enligt Wilson varit missriktat. De har sökt universella regler, snarare än universella "dispositions" (ungefär, "benägenheter"). Universella regler kan inte hittas, ty sällskaplighet (som härstammar från förhållandet mellan föräldrar och barn) konkurrerar med andra

The Moral Sense av James Q. Wilson. Free Press, New York 1993.

universella verkligheter: Ambition, glupskhet, fåfänga och grupplojalitet. Det bästa man kan göra är att komma fram till en viss vägledning, inte fasta regler, beträffande olika moraliska val.

Sådan vägledning finns överallt, eftersom det grundläggande enligt Wilson – familjen – finns överallt.

Naturliga moralkänslor

Naturliga moralkänslor är, anser han, i viss mån inbyggda, och uppstår otvingat i "de vardagliga intimiteterna i familjelivet: Föräldrarnas, särskilt mödrarnas, kärlek för barnen, och barnens önskan att behaga föräldrarna." Moralkänslor – empati, rättvisa, självbehärskning och samvete – skapas i familjen och förs sedan över till andra förhållanden i den mån dessa identifieras med familjen. Barn är "intuitiva moralister", men deras sätt att bedöma moralfrågor påverkas av deras omständigheter, exempelvis kön och kultur.

Kräver gränser

Även konflikt är ett tecken på moralkänsla, ty det ger uttryck för människans sociala natur. Lojalitet kräver gränser. Partikularism är outhärlig om människans "naturliga sällskaplighet skall kunna

utvecklas". "Vi" innebär emellertid oundvikligen "de". Verkligen osociala människor skulle inte delta i "sanslöst våld". Inte heller skulle de delta i "sanslöst samarbete". Att så mycket omoraliskt beteende äger rum, betyder inte att moralkänslor är svaga eller saknas. De är dock i konflikt sinsemellan, i konflikt med egenintresse, och i konflikt med yttre faktorer.

Viktigaste uppgiften

Det är alltså inte så att människan saknar moralkänsla. Den finns, men "ofta når den inte långt, och dess påverkan är inte alltid klar". Att utvidga denna påverkan är politikens viktigaste uppgift. Det märkliga, enligt Wilson, är just att denna sensibilitet har utvidgats så mycket! Det är märkligt att man exempelvis hävdar att alla är lika. Det är ännu märkligare att man faktiskt försöker agera därefter. Om vi blir förtvivlade över den ena eller andra massakern, är själva vår förtvivlan ett tecken på hur djupt rotad vår moral-känsla har blivit.

Modern glorifiering

Jämlikhet för alla är en unik, ny och nästan onaturlig idé. Dess frammarsch har varit "den mest anmärkningsvärda förändringen i mänsklighetens moraliska historia." "Frihet" är på liknande sätt ett märkligt begrepp. Tidigare betraktades det som liktydligt med självständighet. Enligt statsvetaren Orlando Patterson är den moderna glorifieringen av personlig frihet "den västerländska civilisationens

ädlaste bemödande. . . ett värderingskomplex som inte bara saknar motstycke i någon annan kultur, utan också, i dess djuphet och kraft, är överlägset något annat av mänskligheten föreställt värderingskomplex."

Västerländska begrepp

Det är just individualismen som leder till universalism, därför att "om alla enskilda individer är moraliskt likställda, då är alla folk moraliskt likställda." Det är dessutom just i väst som dessa idéer har främjats. Varför just här? Wilson söker svaret i familjens historia. Så länge det var klanen som dominerade, var individuell valfrihet utesluten. Kyrkans kamp mot klanen skapade en ny sorts familj, där "medgivande" var nödvändigt – först för äktenskapet, och sedan inom äktenskapet. Det är från antagandet att människan själv får bestämma över sina livsvillkor som kampen mot slaveriet, kvinnokampen, kampen för mänskliga rättigheter (alla unikt Västerländska begrepp) härstammar.

Tvångskonverteringar

Wilson's insikter kräver ofta en radikal omvärdering av vårt historiska perspektiv. Ett slående exempel är hans diskussion om kyrkans tvångskonverteringar. Medan dessa idag med rätta betraktas med avsky, innebar de i själva verket en unik positiv människosyn! "Vildingarna" betraktades faktiskt som människor, inte som omänskliga varelser som endast kunde vara slavar (eller värre, offer för folkmord). Det var därför kyrkan var

tvungen att "rädda dem".

Den västerländska utvecklingen ledde under upplysningstiden till den raffinerade viktorianska moralen, vilken i sin tur befriade de intellektuella för mer djärva företag: Utvecklingen av personliga förmågor. Deras utgångspunkt var emellertid att "familjemoralen" var en självklarhet, som inte behövde främjas eller ens försvaras: "Man kunde ta konsekvensen av det starka familjelivet - "gentlemanly conduct"- för givet och sätta i gång med uppgiften att befria individer från inskränkande konventioner, trångsynt religion och politisk vilseledning."

Nya regler

Detta var dock en upplåning av moraliskt kapital, som man "inte var medveten om under 1700-talet, började oro sig för under 1800-talet, och upptäckte att man inte kunde betala av på 1900-talet." Det är ju inte ideologier i sig som håller människor i schack. Det är snarare "en hel livstids instinkter och vanor, grundade i naturen, odlade i familjen, förstärkta av samhället." Problemet är att intellektuella per definition ifrågasätter reglerna, inklusive de regler som växte ur, och som i sin tur förstärkte, ovannämnda "instinkter och vanor". De tvingades söka nya regler i tankesystem, snarare än livsvanor.

"Mänsklighetens historia är beströdd med dessa systems spillror, tyst vittnesbörd om den upplysta okunnighet som rådde över deras konstruktioner: Nihilismen, marxismen, hedonismen,

konstnärlig njutningslystnad. System kollapsar snabbare, och med mer "collateral damage", än vanor; vanor har varat i århundraden, och har överlevt även de mest förtryckande regimer som etablerades på de mest "upplysta" principer.

Universell moralkänsla

Modern filosofi ville ersätta plikt-känslan med valfrihet - i moraliska termer, att välja bland värderingar. Psykologi ville befria oss från hämningar. Marxismen ansåg att människan kunde välja att avstå från egenintresse, att samarbeta utan kompensation, att föredra jämlikhet över rättvisa. Då människan "svek", skapades gulagen. Den kulturella relativismen och utilitarismen (vars antagande är att alla "fördelar" är likvärdiga) trotsar också den universella moralkänslan. Så också den "öppna familjen", där äktenskap endast är en av många "valmöjligheter."

"Bara de som kände sig tvungna att konstruera ett samhälle ur teorier kunde hitta på idén att autonoma individer får välja precis allt." Människan, påpekar Wilson, existerar aldrig i något abstrakt "naturtillstånd", utan föds i stället i ett socialt förhållande utan vilket hon inte kunde överleva.

Öde ö

I ett tankeexperiment frågar Wilson hur ett samhälle skulle se ut om det enbart bestod av människor som berövades alla sociala erfarenheter och strandsattes på en öde ö. Som ett hobbesianskt "Flugornas

Herre" -samhälle? Ja, kanske, om det bara fanns tonåriga pojkar där. Om de var vanliga män och kvinnor, däremot, skulle de snabbt göra en replik av ett samhälle som vårt: Barn, familj, ansvar, lojalitet. Moral.

Familjen har dock två olika inriktningar. Den ena betonar självbehärskning och ansvarstagande. Den andra medkänslor och självhävdelse. Den första kan kritiseras för hyckleri och småaktighet, den andra för självvårdighet, politisk radikalism, och "counter cultural" livsstilar. Dessa olika inriktningar har en direkt påverkan på samhället.

Främja medkänslor

Det positiva med den västerländska familjestrukturen är att den hjälper en att undvika grymhet och fördomar, stödjer mänsklig dignitet, och främjar medkänslor. Priset har emellertid varit minskad känsla för plikt och heder, och minskad självbehärskning. Dessa förhållanden kommer till uttryck i den västerländska demokratin, i vilken rättvisa har omdefinierats som "tillgodoseendet av var och ens intresse". Betoningen på individen, rättigheter och relativ moral, leder till en samhällsordning där förhållandet mellan staten och individen uteslutande består av valmöjligheter, överenskommelser, och "entitlements"

Wilson's förklaring på denna dynamik säger oss något om kulturkonflikten mellan väst, med dess betoning på rättigheter, och öst, som prioriterar ansvar gentemot kollektivet. Den belyser också de krafter som vill undergräva "den lilla världen", familjen och de andra "småskaliga" institutioner som motverkar alienationen i masssamhället.

Ointressant läroplan

Familjen är inte, hävdar Wilson, en sammanlutning av självständiga människor. Den är snarare en oersättlig mänsklig förpliktelse för att möjliggöra uppfostran av moraliska barn. Samhället kan inte göra det som familjen inte gör. Skolan kan exempelvis bara förstärka familjens värderingar genom att belöna ansvar, plikt, rättvisa och långsiktighet. I detta sammanhang, är själva innehållet i läroplanen tämligen ointressant.

Valfrihet är givetvis underbar. Wilson poängterar emellertid att dess utgångspunkt är en värld som redan har organiserats och definierats med hjälp av vissa intuitivt underförstådda antagande. Ett samhälle som, genom lojalitet och ömsidiga förpliktelser, kan utveckla den moraliska känslan till den grad att det kan stödja valfrihet, tar århundraden att skapa -och endast ett par generationer att förstöra